

körén, internacionális, de mondhatjuk úgy is, hogy internacionalista kontextusba kívánkozik. Így vélekednek róla, anélkül hogy megemlítenék rövidebb prózai munkáit, költészetét, esszéit, színpadi műveit — hiszen rég megállapított tény, hogy regényei voltaképp hatalmas drámák, de olyanok, amilyeneket színpadon teljes erejükben visszaadni nem is lehet.“

Krleža esküdt ellensége mindennek, ami alantas, ami hazugság, frázis, ostobaság, közöny, provincializmus, szellemi tunyaság. Rendkívül lobbanékony vérmérsékletű, mégis mindig érvel, és minden szavának, mondatának, művének megvan a miértje. „Zászlók című regénye — idézem egyik méltatóját — a horvát társadalom képét mutatja be az első világháború előtti, alatti és utáni időkben. Szembe kerülve különböző emberi sorsokkal, leszámol egy társadalom tévelygéseivel, kezdve az »ezeréves horvát hazugságon«, saját illúzióival is, amelyeket még kora ifjúsága idején elvesztett; Krleža a Zászlókban nagy összefoglalását adja mindannak, amit napjainkig mondott és írt a maga, de nemcsak a maga népe, hanem az összes jugoszláv népek történelmi sorsáról. Jóllehet a regény még befejezésre vár, mert még nem sorakoztatta fel a végleges érveket azokról a kérdésekről, amelyek szerzőjét foglalkoztatják, keletkezése máris kultúránk legjelentősebb dátumainak egyike... A Zászlók arról szól, hogy milyenek voltunk, válságainkról és dilemmáinkról, összeomlásunkról és csalódásainkról... Regényében Krleža felfedi a mai ember minden vívódását, rámutat a körülményekre, amelyek az egyének csodójét, pusztulásukat és vereségüket előidézik. Az egész könyv egyfajta dialógus a fellázadt és a legyőzött ember között, és története annak, miként lesz legyőzötté a lázadó. Ami letöri és legyőzi ezeket az embereket — maga Krleža is ezt mondaná: a provinciális viszonyok, a mi pannón sarunk, amelynek Krleža világszemléletében végtelenül szimbolikus a jelentősége, és mindaz, ami ezt a provinciát még inkább provinciává teszi, az a sár, amelyben minden elrothad és szétesik. A Zászlók mind képeinek szuggesztív erejével, mind a kifejezés művésziességével humánus kiáltás mindezen körülmények ellen, és egy egész életszemlélet erőteljes tagadása.“ Persze, nem kevesen voltak, akiket megmosolyogtatott az az optimizmus, amellyel a hetvenéves alkotó kijelentette, hogy regényét napjainkig akarja végigvezetni; mert Krleža ezt mondta. Ma már, amikor a hatodik kötet is nyomdakészen áll, nagyon is remélhetjük, hogy a hetedik sem várat soká magára.

Más dolog ábrázolni a polgárt, a püspököt, a tábornokot vagy a bankárt, s megint más megragadni az emberit — ami nemcsak a püspökre vagy a tábornokra jellemző, ami nemcsak hellén vagy buddhista. „Szocialista módon gondolkogni azt jelenti: széles látókörűen, egyetemes emberi módon gondolkogni; Buddhától és az Upanisádoktól a Rigvédáig, Tassótól Byronig — mondja egyhelyütt Krleža. — Ám ma is sokan vetik fel a kérdést: szükséges-e, hogy az irodalom elkötelezze magát politikailag? Az irodalom depolitizálásáról szóló, véget nem érő prédikációk a szocialista áramlatok ellen irányulnak. Sok konzervatív irodalmi irányzatban élénk virágzásukat élik ezek a jelszavak. Pedig ami az irodalmat illeti, ma is azt lehetne mondani, hogy nem az a kérdés, vajon valamely költő vállalja-e a politikai cselekvést, hanem az, hogy miként dolgozza fel ezt a politikai cselekvést az irodalomban.“

Bácski György

FEDOR ÚR HALÁLA

Fedor úr haldoklik. Nyersen túlégetett majolika, agyagnak halványan égő rögje, már föld, tompa, értelmetlen föld, de ugyanakkor még mindig gondolat, harapós, halódó, s mégis világos, önző, reménytelen magányosságában mélyen elkeseredett gondolat. Fedor úr, egyrészt már tetem, másrészt még élőlény, minden élő emberi kísértésre konvencionális mosolyú néma maszk, a füle felfogja még a hangok mindegyikét, de az már meghaladja az erejét, hogy akár egy szót is szóljon. Szólna Fedor úr, látszik, hogy igyekszik némi hangot kiszorítani geségén, de csak motyog, és úgy nyeli a magánhangzókat, mint holmi keserű pír-

lát, de lenyelni nem tudja őket, megakadnak, a nyelőcsövét fojtogatják. Egészen a zsigerekig leheli be a tüzet, lófogait vicsorgatja, kítátott garatja sípol, mint a szárazra vetett szépiáé, fuldoklik, száraz ajkai nyalogatja, az agyari összekeccannak, mint a halálra sebzett kandisznóé, sárga fogak, sárga koponya, minden sárga a szobában, meg minden szürke, egész reménytelenül szürke, s szürke felhőivel maga az égbolt is szürkén pislog be a szürke ablakon, egészen szürke az ágy nemű vászna, szürke hús az ágyban, elárasztva szürke fénnel, ám bámmennyire is emberi nyomorúság-csomó, kísérteties éberséggel figyel Fedor úr, a szeme még nem aludt ki, és éberem figyel magá körül az eseményeket, Fedor úr teste, földi szenvedéllyel tapadva az ágy vásznához, még melegen, de mindentől, ami forró, már felfoghatatlanul messzire szakadva, mégis olyan iszonyúan szomjas a földi itálra, akár az ellobbanó lámpa az olajra. A fény szürke rezgése a szürke szemben, amely Fedora asszony minden mozdulatát kíséri, akivel hosszú napokat, sőt nemcsak napokat, hanem éveket is eltöltött, és most minden csak addig a passzív megállapításig terjed, hogy Fedora asszony az, aki szesszel dörzsöli a talpát. Ennyi, és semmi más.

Amióta a világ világ, asszonyok mossák a halottakat, Fedor úr pedig még nem halott. Fedor úr lélegzik, egyelőre néz és figyel, és lám, Fedora asszony a lábait dörzsöli, egészen higgadtan, mintha elpatkolt volna már, igen, igen, Fedora asszony ma este még irgalmas szamaritánus, aki régi szokás szerint mossá a halottat, reggelre pedig már özvegy lesz! Ez az asszony, akit ő mindenkor ünnepélyesen, különös pátosszal „az én asszonyom“-ként aposztrofált, ez az ő „asszonya“ már az özvegy szerepét játssza, és meg kell hagyni, nem is túl kíméletesen. Fedora asszony számára ez repriz. Egykor ő már mint özvegyasszony került e tető alá, és érkezésének első napjától nem volt szabad elfelejteni, hogy özvegyként érkezett. Az asszony bizonyos rutinra tett szert férjének mosdatásában, bravó, mindezt ügyesen játssza meg, ma este még ápolónő, persze, most még kedvesnővér, patyolatfehér csipkeblúzban, fekete, sűrűn redőzött selyemszoknyája titokzatosan suhog, gondosan felkapcsolt selyemharisnya olyan átlátszón tündököl, hogy az ízületeken rózsaszín húsa démoni varázssal átsugároz a fekete selymen. Selyemharisnya nem véletlenül ilyen kihívó az átlátszó fekete selyem alatt, nem, szoknyája sugógó selyemharangja alatt forró női comb süt, áldott, dús csipő ring, ez a selyemharisnya nyilván nem a komikus halottmosás miatt ilyen szégyentelenül átlátszó, ó nem, az ő dereka új kalandokra készül, mert ha nem volna hajlamos különféle gyanús játékokra, lába sem villogna ilyen kacéran újdonatú, fekete, pelyhes gazellabőr cipőjében, ezek az ünőpátácskák nem ugrándoználak ilyen szégyentelenül Fedor úr körül, ha nem ugrándoztak volna már egy másik bak körül, mert akkor is így szökdécselte körül a halottas ágyat, amikor első férjének holttestét mosta. Átkos cipői alattomos titkot rejtenek, valakiben azt a reményt ébresztik, hogy ennek az özvegynek a báját nem oltja ki egy ostoba haláleset, mint ahogyan akkor is eleven volt, amikor férjhez ment Fedor úrhoz, aki most olyan döbbenet csodálkozik ezen az átlátszó női fogáson, mintha nem esett volna ő maga is áldozatul e csábos női harisnyának. Egészen természetes: férjének halála nem derült égből lecsapó mennykő! A halál az évek unalmas fenyegetőzéseként jelentkezik, nem, nem, látszik, hogy

Fedora asszony nem hagyja magát, nem hát, mert a gazdag özvegyasszonyok sosem szükölködnek kérésekben, és nem kell elfelejteni, hogy az asszony még ezen az éjszakán, még az első kakasszó előtt csipkés terítőtől fogja letakarni, mint egy névnapi tortát, be fogja pakolni, mint holmi régi, agyonnyúzott zakót egy fadóbozba, és mélyre süllyeszteti, minden emberhez méltó szint alá, el fogja ásni egy csomó sáros görönggyel oda, ahol a helye várja, hogy könnyörtelenül otthagyja őt pléd nélkül, egészen egyedül, egy faládjában, papírpárnákkal a feje alatt, hagyja, hogy bedobják egy olyan fekete gödörbe, amilyenben az első férje fekszik, az, aki őt már évek óta szívélyesen várja, igen nyájasan, itt meg a kacér, karcsú, még mindig bájos, még mindig légies, könnyed baletarina ugrádozik, top-top, top-top, olasz cipellőiben, mint ahogy akkor is ugrádozott, amikor egyútt temették el azt a jámbort, akinek fogalma sem volt arról, hogy felszarvazott férj. Fedora asszony tehát egész józanul mérlegeli a körülményeket, ő meg, lám, nem képes egy szóval sem előhozakodni, hogy előtte minden világos, hogy mindezt látja és tudja, hogy már hónapok óta kétségtelennek érzi, miszerint Fedora asszony mégis, mindennek ellenére bizakodva néz a jövőbe, teljesen összpontosítja gondolatait, és számára ez a temetkezési szertartás nem egyéb pusztá formaságnál.

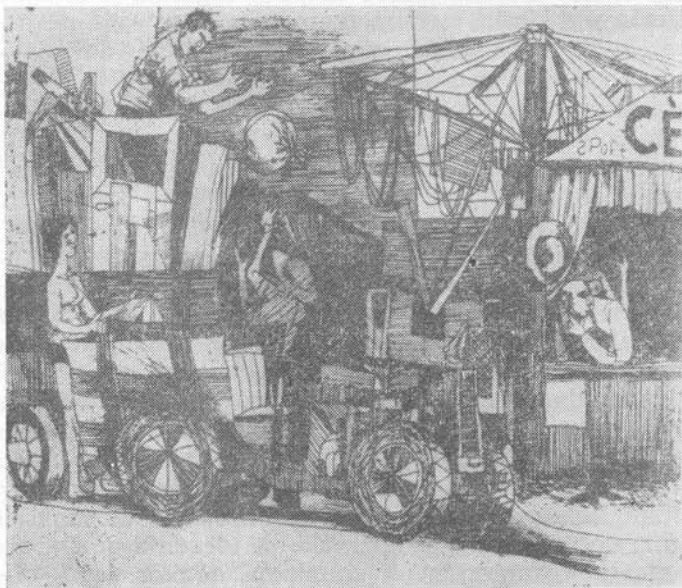
Igaz, lehull a függöny, de a komédia tovább folyik... Új szerep-
osztás következik. Fedora asszony számára ez csak egy elkötelezettség
betetőzése és vége, neki rendeznie kell az ügyeit, el kell égetnie a régi
leveleket, új kompótokat kell készítenie, át kell festetni az egész lakást,
új parkettet tétetni, páholyt bérelni a következő évadra, mert csak nem
fogja megváltoztatni az életmódját csupán azért, mert Fedor úr eltűnt
a láthatarról. A kulisszák mögött már új gavallér várja, új igények-
kel, más ízléssel, és mihelyt ennek az — ismert forgatókönyvet követő
— hátorzongató játéknak vége szakad, rózsacsokorral megjelenik majd
a vőlegény, ahogy kezében rózsacsokorral jelent meg Fedor úr is, mi-
közben barátja, Leone a ravatalon feküdt. Minden megy a maga útján.
Összeverődik a társaság, amely elkíséri az embert úgynevezett utolsó
útjára, visszajövet pedig a rokonság itt lesz ezekben a szobákban, ebben
az ő lakásában. Akad majd egy talpraesett személy is, akinek gondja
lesz rá, hogy a családot temetés után valamivel megkínálják, mert vég-
ül is emberek vagyunk, s a halotti torokon mindig vidám a hangulat.
A vidám fickó szerepét akkor maga Fedor úr játszotta el, konyka és
szendvics mellett fecsegték összevissza, kávé és teát főztek, ugattak a
megboldogultról, „Istenem, volt, nincs, íme, néhány nappal ezelőtt még
élt és most, lám, meghalt, hát így van ez, meghalt, nincsen többé“ —
ugattak, mint ahogy ugatni fognak holnap vagy holnapután, ha Fedor
urat emlegetik, hogy minden tekintetben tisztességes ember volt, min-
denkivel gavallér, szoknyavadász, megigéztette a velencei cipellőben ug-
rádozó özike-lábaknak, vesztére, sosem fukarkodott a szerelmi szolgál-
atokkal, ő, igazán nem, de hát könnyű volt neki, jómódú volt, az asszo-
nyok panaszkodtak ugyan, hogy túlságosan gyors a szerelemben, sose
voltak képesek utolérni, de nem mind, már amelyik, és az is hírlett róla,
hogy mestere volt a titokzatos játékoknak, mindent együttvéve jó hír-
névnek örvendett női körökben, egyébként ami a férfitekintélyt illeti, a
női szívek könnyen olvadnak, és miért ne pletykáljunk, a felebarátot

kiptetykálni azt jelenti, hogy igazat mondunk róla, és ha nőkről van szó, férfi és nő között minden ördögösen bonyolult, melyik fogja a másikat leteríteni, melyik jár túl a másik eszén, hogy kifossa vagy megtermékenyítse, ki kitől örököl majd, mindez valójogilag elrendezve, magán- és kánoni módon koordinált helyzetek és előhelyzetek, élet és előélet, és a végén még sincs kiút, a végrendeletről van szó, Fedora asszonynak pedig kezében van a végrendelet, a sors akarata, hogy egyiküknek túl kell élnie a másikat, Fedora asszony már napok óta félgyászt hord, és ha majd megkondul a harang Fedor úr szerencsétlen lelkéért, csak fel kell vennie a fekete blúzt, és máris hamisítatlan özvegy, meg is békélt sorsával, mégpedig éppen ma este, talán egy-két percen belül, ez a furcsa női lény tulajdonképpen alacsony, aránytalan, ellenszenves, száraz és vékony ajkú, a golyva egyelőre még diszkrét, de máris kétségtelen jeleivel, ríktó vörösre festett hajjal, fehér csipkeblúzban, ez az ő drága olasz blúza, már első férjét is igyekezett meggyőzni róla, hogy milyen nevetségesen olcsó volt, ezt az olasz csipkét „méterre árulják“, így tartott ez évekig, és első férje is évekig úgy tett, mintha elhinné, hogy az olasz kelme olcsó, és ezenfelül igen, még az is, hogy akármiről folyt a beszélgetés, mindig Fedorra terelte a szót, azokon a végtelen unalmas vacsorákon és ebédeken, vendégekkel vagy vendégek nélkül, hangversenyekről, tökéletesen arányos férfitestekről, mindig a képzeletbeli „tökéletes férfitest“-ről álmodozott, férje, Leone úr pedig Fedora szemében köpcös, a kelleténél vagy három centiméterrel alacsonyabb volt, Fedora ábrándozásaiban a férfiak tulajdonképpen szebbek a nőknél, „lehetnek-e a férfiak egyáltalában szépek, talán mégsem, madame“, ellenkezett udvarlás közben Fedor úr akkoriban, amikor kölcsönösen bájolgatták egymást, ám ő azt válaszolta, hogy igenis lehetnek, olyan tudatosan hangoztatta a valótlan-ságot, hazudott, és kinek is nem hazudott, az ő szemében Fedor úr, esetleg pillanatokra, valóban csinos volt, női szemmel nézve minden, ami férfias — gyenge pillanatokban a klasszikus szépség fogalmává alakul, persze bizonyos körülmények között, a férfiakat pedig úgy kell nézni, ahogy az újoncokat nézi a sorozóbizottság, végül is ízlés dolga, de tulajdonképpen borzalmas.

Ezenfelül Fedora asszony azt is mondta a férfiokról, hogy bolondok, neki minden férfi bolond volt, bolond a szerelemben, bolond, ha iszik, bolond, amikor csalja a feleségét, bolond, ha kártyázik, Fedora asszony különben is bőbeszédű, társalgása egyfajta karattyolás, kerepelés, és csak az ördög tudja, miért hagyja magát az ember nőktől lépreccsalni? Nők, nő, és mi az, hogy nő, manapság egyáltalán sokat emlegetik a libidót, de mi az, hogy libidó, megszűnik a libidó is egyszer, és mindannak, amit nőnek és nőiességnek neveztek, elérkezik az alkonya, a test hülye bomlásának nyitánya, amikor a fej zúg, mint ócska petróleumlámpa, füstölög az agy, a test minden ízületében dobog a szív, a talpadtól a tarkódik, hámlik a bőr, lecsukódnak az elködösült, zavaros szemek, kiálszik a tekintet, sípol a légszó, mint a kivénült klarinét, oda a férfiszépségünk, kocsonyás minden, mint a szétfótt kása, pedig olyanok voltunk, mint a fiatal kutya, szimatoltunk erre is, arra is, mindenfelé, átugorva kerítéseken, most meg döglődünk, behozzák a friss újságot a szórakoztatásunkra, hogy még indulás előtt elolvashassuk, mit írnak az idegenforgalomról, turisták, idegenforgalom, ezek varázsszavak voltak mindenkor, erről ol-

vastunk naponta évekig, ez kétségtelenül igen fontos a népgazdaság szempontjából, úgy tetszik, valóban így van, még ebben a pillanatban is, a szív harangja kondul, bim-bam, bim-bam, a nap és a rétek, a nap átsüt a faszor lombjain, nem vagyunk egyedül, menet kísér, utaznak, a fehér csipkeblúzos hölgy meg fagyalattal dörzsöli a talpukat, harmatos rózsaszín eperfagyalattal, ez kellemesen hűsít, átadjuk magunkat az alvásnak, köszönet mindnyájuknak, a régi torony körül fecskék cikáznak, de nem is fecskék, hanem bársonyos, pelyhes kis vaginák, elbűvölők, mint a kis denevérek, zeng a harang, bim-bam, bim-bam, mindez valahogy ziláltan, nyugtalanul, széthányva, függetlenül városoktól, utcáktól, mozgástól és kocsiktól, a tolongás pedig mind kevesebb, sok a nagy-néni, az unokatestvér, a koma, a rokonság furcsa szerzet, lakodalomra érkeztek, hangosak, kacagnak, pezsgőznek, ez Fedora asszony lakodalma, a bankett véget ért, elhangzottak a pohárköszöntők, likőröket isznak, a forró kávé szürcsölik, úgyhogy hallatszik is a szürcsölés, örülnek, el kell őket kergetni, rájuk kell kiáltani, felüvölni, szét kell ugrasztani ezt a víg lakodalmat, Fedora pedig fehér csipkeblúzban sír, a megboldogult férjét siratja talán, ó, nem, nem, a boldogságtól sír, amiért újra férjhez ment, elfogyott a kenyér, van kolbász, és nincsen zsemle, micsoda piknik ez, és senki sem gondolt a kiflire, töltik a sört, sötét erdő ez, valahonnan fekete szajkó szállt le a mind homályosabb barna alkonyatban, a mind sötétebb éjszakában, feketén, mint az éjszaka, a szajkó megtépetten, ingerülten káromolja: „hol vagy — hol vagy“, amire a nagy angol óra azt válaszolja: „Vár-jon, vár-jon, úgy-úgy, vár-jon...“

Horvátból fordította BÁCSKI GYÖRGY

Kondor Béla:
Céllövölde